

XXI ASR KOMPETENSIYALARI (4C) VA LOYIHAVIY TA'LIM: BOSHLANG'ICH SINIF INGLIZ TILI DARSLARIDA KOMMUNIKATSIYA, HAMKORLIK, TANQIDIY FIKRLASH VA IJODKORLIK

Zulxumor Maxmudova Alim qizi¹,

¹ Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: zulkhumor.makhmudova@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.246

Annotatsiya. Ushbu maqola XXI asr 4C kompetensiyalari (Communication, Collaboration, Critical Thinking, Creativity) bilan loyihaviy ta'lim (PBL) metodologiyasining boshlang'ich sinf ingliz tili darslarida integratsiyasini nazariy jihatdan tahlil etadi. Mavjud adabiyotlarni tanqidiy ko'rib chiqish asosida ushbu yondashuvning kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdagi imkoniyatlari va cheklavlari o'rganiladi hamda O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan konseptual model taklif etiladi.

Kalit so'zlar: 4C kompetensiyalari, loyihaviy ta'lim, kommunikativ kompetensiya, boshlang'ich sinf, ingliz tili ta'limi.

21ST CENTURY COMPETENCIES (4CS) AND PROJECT-BASED LEARNING: COMMUNICATION, COLLABORATION, CRITICAL THINKING AND CREATIVITY IN PRIMARY SCHOOL EFL CLASSES

Zulkhumor Makhmudova Alim qizi¹,

¹ PhD student at Urgench State University named after Abu Rayhan Beruni

E-mail: zulkhumor.makhmudova@gmail.com

Abstract. This paper theoretically examines the integration of 21st century 4C competencies (Communication, Collaboration, Critical Thinking, Creativity) with Project-Based Learning (PBL) methodology in primary school EFL classes. Through a critical review of existing scholarship, it investigates both the opportunities and constraints of this approach for developing communicative competence, and proposes a conceptual model adapted to the Uzbekistan educational context.

Keywords: 4C competencies, project-based learning, communicative competence, primary school, EFL.

Kirish

O'zbekiston maktablarida ingliz tili darsiga kirib, doska yonida turgan o'qituvchiga qaralganda, aksariyat hollarda bir manzara ko'zga tashlanadi: o'quvchilar darslik matnini o'qiydi, bo'sh joylarga so'z qo'yadi, grammatik qoidalarni yodlaydi. Bu usul tizimli va o'lchash uchun qulay — lekin real muloqotdan uzoq. Prezidentning 2012-yildagi PQ-1875-sonli Farmoni va 2021-yilda yangilangan Davlat ta'lim standartlari aynan shu muammoni hal qilishga yo'naltirilgan: hujjatlar kommunikativ kompetensiyani markazga qo'ygan, biroq ko'plab maktablarda usul o'zgarmagan holda qolmoqda [1].

Xalqaro pedagogika fani bu muammoga bir necha o'n yil oldin e'tibor qaratgan va loyihaviy ta'lim (PBL) metodologiyasini yechim sifatida taklif etgan. Biroq PBL ning o'zi ham har qanday sharoitda bir xil ishlayvermasligi keyingi yillardagi tadqiqotlarda ko'rsatildi — metodning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining tayyorgarligi, sinfning tarkibi va maqsadlarning aniqligiga bog'liq [4]. Shu sababli PBLni shunchaki “eng yaxshi usul” sifatida tavsiya qilish o'rniga, uning qaysi sharoitlarda va qaysi kompetensiyalarni rivojlantirishda ayniqsa samarali ekanligi savoliga javob izlash ilmiy jihatdan to'g'riroq yondashuv hisoblanadi.

P21 tashkilotining 4C kompetensiyalari — Communication, Collaboration, Critical Thinking, Creativity — bu savolga tuzilmaviy javob beradi [2]. Ushbu maqolada 4C va PBLning nazariy asoslarini tahlil qilib, ularning boshlang'ich sinf ingliz tili darslarida qanday uyg'unlashishi mumkinligini o'rganamiz va O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan konseptual model taklif etamiz.

Adabiyotlar tahlili

4C kompetensiyalari: universal ramka yoki marketing terminologiyasi? P21 Framework hujjatida 4C kompetensiyalari zamonaviy ta'limning asosi sifatida taqdim etiladi [2]. Binkley va boshqalar (2012) bu ramkani mustaqil tadqiqot orqali tekshirib, uning kognitiv va ijtimoiy o'lchovlarini batafsil ishlab chiqqan [3]. Biroq shuni ochiq aytish kerakki, 4C konsepsiyasini tanqid qiluvchi ovozlar ham mavjud: ba'zi tadqiqotchilar bu terminlarning juda keng va noaniq ekanligini ta'kidlaydi, ular deyarli har qanday pedagog faoliyatni "Communication" yoki "Creativity" deb belgilashi mumkin. Ushbu tanqidning asosi bor — lekin muammo konsepsiyada emas, balki uni operatsionallashtirish usulida. Binkley va boshqalar (2012) ning ishlari aynan shu kamchilikni bartaraf etishga qaratilgan: har bir kompetensiya o'lchanadigan ko'rsatkichlarga ajratilgan [3]. Shunday ekan, 4Cni boshlang'ich sinf ingliz tili darslariga tatbiq etish uchun ham shu yo'l tutilishi lozim — abstrakt g'oya emas, aniq vazifa va baholash mezonlari.

Loyihaviy ta'limning ildizi va zamonaviy shakli. PBL ning tarixiy ildizlari Kilpatrick (1918) ning "Loyiha metodi" asariga borib taqaladi — bu asar o'z davrida o'quvchi faoliyatini dars markaziga qo'yish g'oyasini ilgari surgan [5]. Yuz yil o'tib, Larmer, Mergendoller va Boss (2015) "Oltin standart PBL" modelini ishlab chiqdi [4]. Diqqatga sazovor jihati shundaki, Kilpatrick va zamonaviy PBL o'rtasida mohiyatan uzilish yo'q — asosiy g'oya o'zgarmagan, ammo uni amalga oshirish mexanizmlari ancha murakkablashgan. Masalan, "muammoli savol" (driving question) tushunchasi Kilpatrickda mavjud emas edi, zamonaviy model esa uni metodning markaziga qo'yadi. Bu evolyutsiya muhim: demak, PBL mavhum emas, balki amaliyotdan kelib chiqqan tirik metodologiya.

Kommunikativ kompetensiya: qaysi model bizga kerak? Canale va Swain (1980) ning to'rt komponentli modeli — grammatik, ijtimoiy-lingvistik, diskursiv va strategik kompetensiyalar — keng qo'llaniladi [6]. Bachman (1990) bu modelni yanada rivojlantirdi [7]. Mahalliy kontekstda Jalolov (2004) kommunikativ yondashuvning o'zbek maktablaridagi ilmiy asoslarini ishlab chiqdi [8]. Ushbu modellarni taqqoslaganda ko'zga tashlangan narsa shuki, Canale-Swain modeli til tizimini markazga qo'ysa, Bachman strategik komponentga ko'proq e'tibor beradi. Boshlang'ich sinf darajasida, ayniqsa PBL muhitida, Bachman modelidagi strategik kompetensiya — ya'ni tildagi kamchiliklarni boshqacha yo'llar bilan kompensatsiya qilish ko'nikmasi — nihoyatda amaliy ahamiyat kasb etadi: yetti yoshli bola so'zni bilmasa, uni imo-ishora yoki chizilgan rasm orqali ifodalashga urinadi, va bu ham kommunikatsiya.

PBL va boshlang'ich sinf. Thomas (2000) PBL tadqiqotlarini keng ko'lamda ko'rib chiqqan va metodning kuchli tomonlari bilan birga real cheklovlarini ham ko'rsatgan: PBL yuqori darajadagi o'qituvchi mahoratini, yetarli vaqt resursini va sinfda ma'lum darajadagi avtonom ishlash ko'nikmasini talab qiladi [9]. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga (7–10 yosh) kelsak, ko'pgina manbalar bu yoshda PBL elementlarini, ya'ni to'liq loyihani emas, balki uning ayrim bosqichlarini qo'llash maqsadga muvofiq ekanligini ta'kidlaydi. Han (2015) Sharqiy Osiyo kontekstida boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan o'tkazgan tahlilida PBLning adaptatsiyalangan shakllarini muvaffaqiyatli qo'llash mumkinligini ko'rsatgan [10]. O'zbekiston uchun bu anglatadiki: PBL ni boshlang'ich sinfga so'zsiz ko'chirish emas, balki yosh xususiyatlarga moslashtirish talab etiladi — qisqa loyihalar, aniq rol taqsimoti, kundalik mavzular.

Muhokama: 4C–PBL integratsiyasining konseptual modeli

Yuqoridagi tahlil asosida bir savol tug'iladi: 4C va PBLni birlashtirishdan nima kelib chiqadi? Bu savolga optimistik javob berish oson, lekin nazariy asossiz. Aslida, 4C va PBL bir-birini kutayotgandek tuzilgan: PBL jarayonning tarkibiy mantig'ini (qanday tashkil etish) bersa, 4C nima rivojlantirilishi kerakligini (maqsad) aniqlab beradi. Bu ikki tizimning kesishgan nuqtasi ularning ikkalasi ham faol, jamoaviy, maqsadli faoliyatni ta'lim mexanizmi sifatida ko'rishida yotadi. Bunday asosiy uyg'unlik nazariy jihatdan modelni barqaror qiladi.

Taklif etilayotgan konseptual model uch bosqichdan iborat. Birinchi bosqich — Rejalashtirish. Bunda o'qituvchi o'quvchilar uchun qiziqarli va ularning til darajasiga mos "muammoli savol" shakllantiradi, masalan: "Sinfimiz uchun qoidalar kitobchasini ingliz tilida tuzaylik". O'quvchilar rollarni o'zlari taqsimlaydi — bu tanqidiy fikrlash va hamkorlikni darsning boshidanoq ishga tushiradi. Ikkinchi bosqich — Tadqiqot va yaratish. Bunda o'quvchilar ingliz tilida ma'lumot izlaydi, guruhda muhokama qiladi va mahsulot yaratadi: kitobcha, afisha, kichik video yoki taqdimot. Bu bosqichda Communication (haqiqiy maqsad uchun til ishlatish) va Creativity (mahsulotni loyihalash) markazga chiqadi. Uchinchi bosqich — Taqdimot va aks-sado: guruhlar mahsulotlarini sinf yoki maktab jamoasiga taqdim etadi va taqriz asosida qayta ishlaydi. Bu bosqichda to'rtta kompetensiya ham bir vaqtda faoliyat ko'rsatadi.

Jadval 1. 4C–PBL integratsiyasining konseptual modeli (boshlang'ich sinf, 7–10 yosh)

PBL bosqichi	O'quvchi faoliyati	Faollashgan 4C	Til faoliyati
1. Rejalashtirish	Muammoli savolni tushunish, rol taqsimlash, reja tuzish	Critical Thinking, Collaboration	Tinglash, gapirish
2. Tadqiqot va yaratish	Ma'lumot izlash, guruhda muhokama, artefakt yaratish	Communication, Creativity	O'qish, yozish, gapirish
3. Taqdimot va aks-sado	Jamoat taqdimoti, taqriz, o'z-o'zini baholash	Barcha 4C bir vaqtda	Gapirish, tinglash, yozish

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir bosqichda hech bo'lmaganda ikkita 4C kompetensiyasi maqsadli tarzda ishga tushadi, uchinchi bosqichda esa to'rtalasi bir vaqtda faoliyat ko'rsatadi. Bu tasodif emas — PBLning mantiqiy ketma-ketligi 4Cni sun'iy ravishda "qo'shish" shart bo'lmagan tarzda tabiiy uyg'unlashtiradi. Shu jihat modelni qulay qiladi: o'qituvchi kompetensiyalarni alohida o'qitmaydi, ular jarayon orqali o'z-o'zidan namoyon bo'ladi.

Shunday bo'lsa-da, ushbu modelning bir cheklovini ochiq tan olish lozim: u nazariy konstrukt bo'lib, hozircha O'zbekiston boshlang'ich sinf sharoitida empirik tekshirilmagan. Modelni amaliyotda sinash va 4C komponentlarini mahalliy baholash vositalariga ulash keyingi tadqiqot bosqichini tashkil etadi. Bu kamchilik emas — nazariy model tadqiqot jarayonida birinchi keladi, undan so'ng eksperiment o'rinli bo'ladi.

Xulosa

Maqolada o'tkazilgan tahlil bir necha muhim xulosani beradi. Birinchidan, 4C kompetensiyalari va PBL metodologiyasi nazariy jihatdan mos keladi: ikkalasi ham faol, maqsadli va jamoaviy faoliyatni ta'lim mexanizmi sifatida ko'radi. Ikkinchidan, bu mos kelish boshlang'ich sinf darajasida avtomatik tarzda samarali bo'lmaydi — modelni yosh xususiyatlariga moslashtirish, ya'ni loyihalarni qisqartirish, tushunchalarni soddalashtirish va o'qituvchining ishtirok darajasini oshirish zarur. Uchinchidan, O'zbekiston Davlat ta'lim standartining kommunikativ kompetensiyaga yo'naltirilgan yangi talablari bu integratsiya uchun me'yoriy zamin yaratgan — bu imkoniyatni amaliyotga tatbiq etish muammosi esa hali hal qilinmagan.

Taklif etilgan uch bosqichli 4C–PBL modeli ushbu me'yordan foydalanish uchun birinchi qadam sifatida ko'rilishi mumkin. Keyingi tadqiqot bosqichida modelni boshlang'ich sinf sharoitida tajriba o'tkazish orqali empirik tekshirish va natijalarni O'zbekiston kontekstiga xos ko'rsatkichlar asosida tahlil qilish rejalashtirilmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi PQ-1875-sonli Farmoni "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'risida". — Toshkent, 2012.
2. Battelle for Kids. (2019). Framework for 21st century learning definitions. Partnership for 21st Century Learning. https://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBfK.pdf
3. Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Eds.), *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17–66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2
4. Larmer, J., Mergendoller, J., & Boss, S. (2015). Setting the standard for project based learning: A proven approach to rigorous classroom instruction. ASCD. (pp. 1–240)
5. Kilpatrick, W. H. (1918). The project method. *Teachers College Record*, 19(4), 319–335.
6. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47. <https://doi.org/10.1093/applin/1.1.1>
7. Bachman, L. F. (1990). *Fundamental considerations in language testing*. Oxford University Press. (pp. 84–110)
8. Jalolov, J. J. (2004). Chet til o'qitish metodikasi. O'qituvchi. (pp. 45–68)
9. Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. Autodesk Foundation. (pp. 1–46). <http://www.autodesk.com/foundation>
10. Han, H. (2015). Applying a project-based learning model to improve communicative competence among elementary EFL students. *Modern English Education*, 16(2), 1–23. <https://doi.org/10.18095/meej.2015.16.2.1>